

Retstidende for de sønderjyske landsdele 1920–1922

Af *John Skonberg*

Overgangstiden

Dansk ret og tysk ret

Et af de største problemer, den danske lovgivningsmagt og centraladministration stod over for ved forberedelsen af genforeningen, var overgangen fra tysk til dansk ret i den del af Slesvig, som indlemmedes i Danmark.

Målet måtte selvsagt være at etablere et fuldstændigt retsfællesskab. Men eftersom der på væsentlige punkter var betydelige forskelle mellem den tyske og den danske retsordning, var det nødvendigt med en overgangsperiode. Dette begrundedes dels i den tidkrævende gennemarbejdning af alle væsentlige tyske og danske retsregler, hvilket ikke var muligt inden genforeningen, dels i hensynet til den nordslesvigske befolkning, som for langt den overvejende dels vedkommende ikke havde levet under eller kendt nogen anden retsorden end den tyske, og for hvem dansk retsopfattelse og danske retsregler derfor tildels var en fremmed verden.

Initiativet til at gennemgå de tyske retsregler og sammenholde dem med de danske blev taget i december 1918 af et under statsministeriet samme måned nedsat udvalg – det såkaldte Krieger-udvalg efter formanden, kammerherre Krieger. Dets opgave var at koordinere forberedelserne i forbindelse med indlemmelsen. For at få kyndig hjælp henvendte udvalget sig til dr. jur. N. Cohn, som i løbet af foråret 1919 udarbejdede den ønskede oversigt.¹ Den egentlige gennemarbejdning blev henlagt til en række udvalg, som i eftersommeren 1919 nedsattes under det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender. Disse udvalg behandlede hvert sit retsområde, ét udvalg gennemgik således formueretten, et andet familieretten med person- og arveret, et tredje nærings- og selskabsretten og så fremdeles. Der var herunder et nøje samarbejde med Den nordslesvigske Vælgerforenings i juli 1919 nedsatte retsudvalg, hvorved den nordslesvigske befolknings interesser også var repræsenteret. Retsudvalget deltog ganske vist ikke i selve udarbejdelsen af lovforslagene; men i kraft af dets medlemmers erfaringer med tyske retsregler og tysk retspleje vejede dets udtalelser om lovforslagene tungt, og ofte blev den udtalte kritik taget til følge.²

Hensynet til den befolkning, som skulle lægge krop til retsovergangen, gav sig ikke blot udtryk i overgangsbestemmelsernes materielle indhold, men

også i det tempo, hvormed dansk ret erstattede tysk. Befolkningens tarv blev ganske vist ikke prioriteret lige højt i alle kredse. I justitsministeriet synes stemningen at have været for en hurtig retsovergang, idet dansk ret som hovedregel skulle indføres straks efter genforeningen, således at den tyske ret kun blev bestående på de områder, hvor dette ved positiv lov fastsattes. Det modsatte synspunkt repræsenteredes af Krieger-udvalget, som støttedes af Vælgerforeningens retsudvalg: den hidtil gældende ret skulle bibeholdes, indtil den efterhånden ved positive love fortrængtes af dansk ret. Krieger-udvalget begrundede sin opfattelse således: »Disse privatretlige regler har på så mange måder indflydelse på og regulerer befolkningens almindelige daglige liv, at en brat overgang fra det ene retssystem til det andet nødvendigvis vil fremkalde konfusion og af befolkningen blive følt som et overgreb.«³

Det blev Krieger-udvalgets synspunkt, som gennemførtes, idet det principielt blev slået fast, at den i Sønderjylland gældende ret skulle forblive i kraft, forsåvidt den ikke ændredes ved positive danske love, eller ændringerne var en følge af selve indlemmelsen.⁴ Overgangstiden fastsattes ikke til noget bestemt tidsrum, men afgrænsedes forskelligt i de forskellige love. I 1929 ophævedes overgangstiden dog officielt, således at dansk lovgivning som hovedprincip sattes i kraft med visse positivt angivne undtagelser.⁵

Domstolenes organisation i overgangstiden

Som en naturlig følge af overgangsreglernes udformning måtte der også for domstolenes vedkommende etableres særlige ordninger. Der blev i betydeligt omfang brug for kyndighed i tysk ret, både fordi tyske retsregler som nævnt forblev i kraft på en række områder, og fordi et større antal sager, som ikke var afgjort ved de tyske domstole, måtte pådømmes ved de danske. Ved loven om domstolenes ordning i Sønderjylland åbnedes der da også mulighed for, at der midlertidigt kunne beskikkes indtil fem tyske dommere, og at der indtil udgangen af 1921 kunne ansættes et antal tyskuddannede retsfuldmægtige, de såkaldte referendarer. Ordningen fik vel ikke større praktisk betydning; men ved Søndre Landsret, som pådømte størsteparten af de sager, hvor tysk ret var involveret, deltog dog en referendar i voteringen i en række tilfælde.⁶

Ved loven om domstolenes ordning i Sønderjylland oprettedes der ni underretskredse, i hvilke der ansattes i alt 13 dommere; antallet indskrænkedes dog et par år senere. Ved samme lov oprettedes en ny landsret med betegnelsen Søndre Landsret, som fik sæde i Sønderborg. Tanken om en særlig sønderjysk appelinstans fremsattes af Krieger-udvalget allerede i december 1918 og rejstes som krav af Den nordslesvigske Vælgerforenings retsudvalg i august 1919.⁷ Den nye landsret var tænkt som en midlertidig

foranstaltning med særligt henblik på retsovergangen. I midten af 1920'erne var der ganske vist bestræbelser i retning af at gøre den permanent i forbindelse med en udvidelse af jurisdiktionen; men med udgangen af 1927 nedlagdes den, dels begrundet ved besparelseshensyn, dels ved det faldende antal forretninger.⁸

Også for højesterets vedkommende var der ønsker fremme om at etablere en særordning med henblik på retsovergangen. Fra det under statsministeriet nedsatte udvalg til gennemgang af lovforslag vedrørende de sønderjyske landsdele modtog justitsministeriet i februar 1920 en anmodning om, at der tilforordnedes højesteret en i tysk lovgivning særlig kyndig dommer. Der kom dog intet ud af denne anmodning.⁹

Oplysning om overgangsbestemmelserne

Hensynet til den sønderjyske befolkning lå også bag overvejelserne over, hvorledes kundgørelsen af overgangstidens retsregler bedst fandt sted. Grundlovens bestemmelse om, at »kongen befaler lovens kundgørelse«, opfyldtes ved udgivelsen af Lov- og Ministerialtidende. Ifølge loven af 25. juni 1870 skal i Lovtidende indføres »såvel alle love som alle kongelige anordninger, under hvilket navn de end måtte udstedes . . . og hvad enten de forskrifter, som deri indeholdes, vedkommer hele riget eller kun enkelte landsdele, byer eller egne eller dele af befolkningen.«¹⁰

Kundgørelsen af loven er imidlertid ikke ensbetydende med, at alle, hvem den angår, har fået kendskab til den eller forståelse af dens bestemmelser. Netop den grundlæggende viden om danske retsforhold, som var en forudsætning for at forstå mange af de nye love efter genforeningen, savnedes i udpræget grad i den sønderjyske befolkning. Vælgerforeningen gjorde på et tidligt tidspunkt opmærksom på dette forhold og påpegede nødvendigheden af, at der »rettidigt gives den sønderjyske befolkning tilstrækkelig lejlighed (ved kundgørelser, avisartikler, kursus, foredrag o.lign.) til at gøre sig bekendt med loven.«¹¹

Udgivelsen af Retstidende for de sønderjyske landsdele fandt da også i vidt omfang sted for at tilgodese dette behov. I en begrundelse for udgivelsen hed det således, at der ikke var tale om en egentlig lovkundgørelse, idet denne varetoget af Lov- og Ministerialtidende, men om en oplysningsvirksomhed over for sønderjyderne vedrørende den for dem efter genforeningen gældende retstilstand; hensigten hermed var at »befordre det mål af lovkyndighed, hvorom ethvert samfund stiller krav til de lovundergivne borgere, og som for disse er praktisk fornødent i deres daglige forhold.«¹²

*Oluf Peter Schlichtkrull
(1864–1940), overretssagfører.
Redaktør af Retstidende for
de sønderjydske Landsdele.
Foto 1926. (Privateje).*

Retstidendes forhistorie

Redaktionen

Kontorchef Hammerich i det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender var opmærksom på, at der fandtes et behov for oplysning; men først da overgangslovgivningen i hovedsagen var vedtaget i rigsdagspartiernes sønderjyske forhandlingsudvalg, henvendte Hammerich sig i april 1920 til statsministeren, som efter det sønderjyske ministeriums ophævelse var leder af de sønderjyske anliggender. Statsministeren bemyndigede ham til at henvende sig til overretssagfører O.P. Schlichtkrull og højesteretssagfører N. Cohn med anmodning om, at de i fællesskab ville påtage sig at redigere en retstidende.¹³

N. Cohn var en højt estimeret jurist med et omfattende forfatterskab bag sig, herunder en doktorafhandling inden for formueretten. Desuden stod han siden 1915 som medudgiver af Juridisk Tidsskrift. I kraft af sin viden om tysk

Naphtali Cohn (1888–1937), højesteretssagfører, dr. jur. Redaktør af Retstidende for de sønderjyske Landsdele. Tegning ca. 1926, muligvis af Åge V. Roose. (Det kgl. Bibliotek).

ret havde han som anført i foråret 1919 ydet Krieger-udvalget bistand, og ved det sønderjyske ministeriums oprettelse i slutningen af juni knyttedes han til ministeriet som dets juridiske konsulent. I denne egenskab udarbejdede han en lang række responsa og var desuden medlem af en række af de lovudvalg, som ministeriet nedsatte i eftersommeren 1919.¹⁴

O.P. Schlichtkrull havde i juridisk henseende en noget mere beskedent fortid som herredsfuldsmægtig og assistent i finansministeriet. Da det sønderjyske ministerium i oktober 1919 oprettede et oplysningskontor, der havde til opgave at støtte den danske agitation i Sønderjylland forud for afstemningerne, blev Schlichtkrull dets leder. Ved kontorets ophør sidst i marts 1920 overgik Schlichtkrull til almindeligt sekretærarbejde i statsministeriets afdeling for sønderjyske anliggender, som overtog det sønderjyske ministeriums forretninger ved dets ophævelse i forbindelse med regeringen Zahles demission.¹⁵

Når Hammerich henvendte sig til netop Cohn og Schlichtkrull, skyldtes

det, at de hver for sig var i besiddelse af egenskaber, som var nyttige ved udgivelsen af en retstidende: Cohn var den, der overlegent beherskede hele emnet, mens Schlichtkrull havde en særlig evne til at indsamle og systematisere et stof. Hammerich anmodede dem derfor begge om skriftligt at fremsætte deres tanker om formen for en retstidende.¹⁶

Schlichtkrulls redegørelse

Schlichtkrull, som indgav sin redegørelse den 20. maj 1920, forestillede sig, at den særlige vejledning skulle have form af en sammentrængt dansk lovsamling. Det først fornødne måtte ganske vist være at foranstalte en særskilt bekendtgørelse af de danske love, der blev givet særligt for Sønderjylland; men »da de pågældende sønderjyske love i meget udstrakt omfang henviser til den gældende danske lovgivning enten ved at citere de danske love med dato og nummer i Lovtidende eller ved en angivelse af lovgivningsområdet, således at en læsning af de sønderjyske love ville forudsætte, at læseren havde en dansk lovsamling ved hånden, ofte endda at han hengav sig til et studium af dansk retslitteratur, ville en simpel bekendtgørelse af de oftnævnte loves tekst næppe fyldestgøre øjemedet for en bekendtgørelse, idet dette burde omfatte hensynet til at give sønderjyderne en så vidt mulig bekvem vejledning i den for dem fremtidig gældende lovgivning.«

For at tilgodese sønderjydernes behov for umiddelbart efter genforeningen at gøre sig bekendt med de særligt for dem givne love og for på lidt længere sigt at se disse i sammenhæng med øvrige danske lovregler, foreslog Schlichtkrull, at bekendtgørelsen skete i to tempi. Efter aftale med udgiverne af Lovtidende skulle der udsendes et hefte med særtryk af de sønderjyske love; heftet skulle udkomme nogenlunde samtidig med de pågældende loves ikrafttræden. Den anden fase skulle bestå i en bekendtgørelse af de gældende danske lovregler, hvis gyldighed også overførtes til Sønderjylland. De skulle have karakter af kommentarer til de sønderjyske love og udkomme heftevis, således at de forskellige love inden for samme retsområde blev samlet i særskilte hefter. Det danske lovstof skulle dog kun meddeles i det omfang, de enkelte bestemmelser uforandret var gældende i Sønderjylland, idet der i lovteksten indførtes de ved de pågældende sønderjyske love tilføjede ændringer eller særbestemmelser for Sønderjylland. Herved ville opnås en praktisk anvendelig oversigt over den gældende ret i Sønderjylland.¹⁷

Efter kontorchef Hammerichs opfattelse var det denne plan, sønderjyderne ønskede, hvilket f.eks. kom til udtryk i en skrivelse fra landråd, grev Schack, Tønder. Han henstillede, at der fra det enkelte ministerium udsendtes meddelelse om, hvilke allerede udstedte bekendtgørelser, cirkulærer o.s.v., der trådte i kraft samtidig med, at bestående kongerigske love fik

gyldighed i Sønderjylland. »Man måtte anse det mest hensigtsmæssigt, om sådanne tidligere bestemmelser samtidig med loven optryktes i samlet form, der på denne måde overleveredes de vedkommende myndigheder, som derved erholdt samling og overblik over hver enkelt lov.«¹⁸

Cohns forslag

N. Cohns forslag gik i en noget anden retning. Han forestillede sig en selvstændig behandling af lovstoffet i form af mindre afhandlinger, som redegjorde for de særlige forhold omkring overgangslovene. Forslaget indeholdt ganske vist også en særskilt offentliggørelse af de love, bekendtgørelser m.m., som udstedtes særligt for Sønderjylland, og de vigtigste af de danske love i det omfang, de angik Sønderjylland; desuden skulle en særlig sønderjysk retstidende indeholde vigtigere administrative og judicielle afgørelser vedrørende overgangslovgivningen. Men efter hans opfattelse måtte vægten helt afgørende lægges på at yde en vejledning i de spørgsmål, der opstod i forbindelse med overgangstiden.¹⁹

Schlichtkrull indsendte den 28. maj et nyt referat. Cohns forslag af 25. maj er ganske vist ikke nævnt heri, og Schlichtkrull tog heller ikke stilling til det. Men det fremgår af indhold og ordvalg, at Schlichtkrull søgte at tilnærme sit forslag til Cohns. Schlichtkrull fastholdt som sit hovedsynspunkt, at Retstidende skulle indeholde en kodifikation af danske retsregler; men ved at præcisere kodifikationens form, modificerede han dog i nogen grad sit standpunkt. En tekstgengivelse var vel i mange tilfælde ønskelig, især når det drejede sig om ældre love; men i andre tilfælde ville det være tilstrækkeligt at gengive bestemmelser af mere almindelig karakter, at referere love eller at give oversigter over lovstoffet. Desuden gik Schlichtkrull ind på det vigtigste punkt i Cohns forslag, idet han nu mente, at det nok var nødvendigt »med en mere fri retsbelæring til belysning af de forskellige loves indbyrdes sammen spil og den deraf resulterende retstilstand eller til vejledning med hensyn til overførelse af dansk ret til at gælde mere eller mindre ligeartede forhold i tysk ret, der foreløbig bibeholdes i Sønderjylland.«

Schlichtkrull var villig til at give afkald på kravet om en oversigt over de sønderjyske love straks efter genforeningen. Han fandt ligesom Cohn, at lovene kunne bekendtgøres løbende i en tidende, men tilføjede, at særtryk heraf kunne sammensættes i hefter vedrørende de forskellige hovedemner. Schlichtkrull optog ligeledes Cohns tanke om at dele Retstidende i to afdelinger, hvoraf den ene skulle indeholde det vejledende stof, mens den anden efter Cohns opfattelse skulle indeholde de egentlige love og bekendtgørelser, efter Schlichtkrulls opfattelse den kodifikation af retsreglerne, som han fortsat anså for det vigtigste.²⁰

I en kommentar til Schlichtkrulls referat afviste Cohn forslaget om en omfattende gengivelse af danske retsregler, idet han gav eksempler på, hvor overflødig det i mange tilfælde ville være. Derimod fremhævede han, hvor betydningsfuld en vejledning i de særlige spørgsmål, som opstod i overgangstiden, ville være. Han angav tre årsager til, at vejledningen måtte prioriteres højere:

For det første måtte overgangslovene, som indførte dansk ret, nødvendigvis være temmelig kortfattede, og når dertil kom, at de arbejdede med to forskellige retssystemer, måtte en vejledning til befolkningen og myndighederne anses for påtrængende nødvendig.

For det andet kunne vejledninger oplyse om, i hvilket omfang den hidtidige tyske ret var ophævet, og i hvilket omfang de nye regler modificerede den tyske ret, som indtil videre fortsat var i kraft. I selve overgangslovene havde man nemlig ikke medtaget en oversigt over de ophævede tyske retsregler, idet man frygtede, at den ikke ville blive fuldstændig.

For det tredje ville en gengivelse af gældende dansk ret næppe være nødvendig for embedsmændene og under alle omstændigheder blive mangelfuld, eftersom man af hensyn til omfanget måtte udelade så væsentlige love som retsplejeloven og straffeloven.²¹

I en kommentar til Cohns referat fastholdt Schlichtkrull imidlertid sin prioritering af Retstidendes indhold.²²

Retstidendes form fastlægges

Afgørelsen af, hvilken form Retstidende skulle have, lå derefter i N. Neergårds hånd, idet statsministeriet stod som udgiver. Statsministeren traf sin beslutning til fordel for Cohns plan. Men først den 23. juni behandlede forslaget i ministermøde og dagen efter i rigsdagspartiernes sønderjyske udvalg, der havde den faktiske bevillingsmyndighed i sønderjyske spørgsmål. I sin forelæggelse af forslaget udtalte Neergård sig da også i overensstemmelse med Cohns plan: »Den sønderjyske lægmand trænger . . . til at have et sted, hvor han kan finde en kort og nogenlunde letfattelig fremstilling af, hvad der er dansk ret. De allervigtigste lovbestemmelser måtte vel nok citeres ordret, men det er ikke tilstrækkeligt; der er store lovgivningsområder, hvor det ville være aldeles umuligt allerede af pladshensyn at præstere de tilstrækkelige citater, og det ville også være uoverskueligt for lægmanden. Jeg tror ikke, der er andet at gøre end at give en så kortfattet fremstilling som muligt af det danske retssystem, der jo er ikke så lidt forskelligt fra det tyske.«²³

Når Retstidendes tilblivelse ovenfor er skildret ret indgående, skyldes det, at uoverensstemmelserne om dens form bestod mellem de selv samme

personer, som i samarbejde skulle redigere denne publikation. Det viste sig da også, at samarbejdet i realiteten aldrig kom i stand, fordi der bag uoverensstemmelserne lå et personligt modsætningsforhold, som blev stadigt mere udtalt. Eftersom dette medførte, at den af Neergård truffne beslutning om Retstidendes form aldrig fuldt ud blev realiseret, vil det være af betydning at belyse det mangelfulde samarbejde og konsekvenserne heraf nærmere.

Samarbejdet mellem Cohn og Schlichtkrull

Da kontorchef Hammerich anmodede Cohn og Schlichtkrull om at redigere Retstidende, forestillede han sig, at Schlichtkrull skulle indsamle stoffet og besørge ekspeditionen, mens Cohn i kraft af sine større saglige forudsætninger skulle tilrettelægge stoffet og selv give juridiske bidrag o.lign. Denne ordning accepteredes af de to redaktører, som i øvrigt selv måtte aftale den nærmere arbejdsfordeling.²⁴

Virkeligheden blev dog en anden. Cohn viste sig yderst sjældent på redaktionen og deltog kun i ringe grad i redaktionsarbejdet, hans indsats bestod alene i at gennemgå det færdige fortryk og de af andre udarbejdede vejledninger. I året 1920 offentliggjordes i alt ti af de vejledninger om overgangslovgivningen, som efter det at Cohn fremsatte og af Neergård tiltrådte forslag skulle være tyngdepunktet i Retstidende. Ingen af disse vejledninger var forfattet af Cohn.

Hovedparten af arbejdet kom til at påhvile Schlichtkrull, således at ikke blot ekspeditionen, henvendelserne til trykkeriet, korrekturlæsningen og indsamlingen af stoffet, men også det redaktionelle arbejde med udvælgelsen og tilrettelæggelsen af stoffet varetoges af ham.²⁵

Cohn var på ingen måde tilfreds med denne tingenes tilstand. Uden at komme ind på, at han ikke selv opfyldte sin del af den oprindelige aftale om arbejdsfordelingen, angav han som årsag til samarbejdsvanskelighederne, at Schlichtkrull ikke overholdt denne aftale. Som et forsøg på at ændre dette forhold og selv overtage hele redaktionen flyttede han sidst i juli 1920 under Schlichtkrulls fravær redaktionens kontor fra statsministeriet til sin private bopæl. Hans begrundelse var, at det var ham »umuligt at føre det daglige tilsyn, som er nødvendigt for at undgå, at der i tidsskriftet kommer til at stå fejlagtige oplysninger og misvisende fremstillinger af de vanskelige juridiske emner, hvorom det drejer sig. Overretssagfører Schlichtkrull er efter min mening ikke i stand til på egen hånd at lede dette arbejde på fyldestgørende måde.« Efter protest fra Schlichtkrull og henstilling fra Hammerich flyttedes kontoret tilbage. Hammerich appellerede til Cohns gode vilje, og Schlicht-

krull anmodede Cohn om at gennemgå udvælgelsen af stoffet, inden det sendtes til trykkeriet.

Cohn var fortsat ikke tilfreds, og sidst i november besværede han sig atter, denne gang til statsministeriets departementschef: »En forsvarlig redaktion af indholdet, således som jeg har haft for øje, kræver et personligt juridisk arbejde, og jeg mener vedblivende, at det eneste rigtige er, at redaktionsarbejdet foregår hjemme hos mig.« I flere skrivelser i december uddybede Cohn sine ønsker om en ny arbejdsfordeling: »Det, som for mig er det vigtigste ved en forsvarlig redaktion, er selve samlingen og tilrettelægningsen af stoffet.« Udarbejdelsen af vejledninger omtales slet ikke. Derimod kunne »udarbejdelsen af manuskriptet til trykkeriet, korrekturlæsning, udarbejdelse af register samt hele ekspeditionen« overlades Schlichtkrull.

I sit referat til departementschef F.V. Petersen tog fuldmægtig Skjerbæk afstand fra dette forslag: »Efter dr. Cohns forslag synes jeg ikke, at man kan tale om to redaktører; det vil blive dr. Cohn, der er redaktør; det arbejde, der foreslås udført af overretssagfører Schlichtkrull, kan udføres af mindre kvalificeret arbejdskraft. Hidtil har Schlichtkrull jo også besørget udvalget af det officielle stof, der skulle i Retstidende, og jeg har ikke hørt klager over det foretagne udvalg.« Ikke desto mindre blev der ved et møde i statsministeriet den 23. dec. 1920 truffet en aftale om arbejdsfordelingen, som fulgte Cohns forslag; dog blev statsministeriet indsat som appelinstant i tilfælde af uenighed om stofvalget, idet Schlichtkrull efter aftalen kunne rejse indvendinger mod den af Cohn foretagne udvælgelse. Denne ordning bestod resten af redaktionens levetid.²⁶

Da kontorchef Hammerich i december 1920 i sin egenskab af tidligere leder af statsministeriets afdeling for sønderjyske anliggender anmodedes om at give statsministeriets departementschef en vurdering af det arbejde, som Retstidendes redaktion havde udført, konkluderede han: »De hidtil udkomne ni numre af Retstidende viser, at den stillede opgave ikke helt er løst. Vel mener jeg, at tidenden har været uundværlig . . . idet den har samlet alt det for de sønderjyske landsdele særlige lovstof m.m. Og nogle forsøg på at give vejledende tekstbidrag er også gjort. Men dette burde være sket i større udstrækning, og navnlig mangler sådanne på grundigt kendskab til stoffet hvilende redegørelser, som man havde kunnet vente fra dr. Cohns pen.« Hammerich fremsatte også sin opfattelse af årsagen til de påpegede mangler. Denne opfattelse er naturligvis at betragte som Hammerichs personlige vurdering; men det er en vurdering, som i ikke ringe grad underbygges af den ovenfor citerede korrespondance. Efter Hammerichs opfattelse havde Cohn ikke »forstået, at et samarbejde både betyder et arbejde af begge og en samvirken af begge. Dr. Cohn har formentlig – uden at dette direkte er udtalt

af ham og heller ikke tilkendegivet af ham på det første møde – følt sig krænkede over, at han ikke blev eneredaktør, og han har derfor mere spillet den utilfredse kritikers rolle end bestræbt sig for under de givne forhold at få det bedste resultat ud af samarbejdet.«²⁷

Retstidendes opbygning og indhold

Opbygning

Som det var fastlagt i planen, modtog Retstidende love og andre retsfor- skrifter, administrative afgørelser, herunder kendelser fra Søndre Landsret, samt vejledninger til overgangslovgivning. De enkelte numre af Retstidende følger i deres opbygning denne tredeling.

For hver af de to årgange findes et register, som består af et kronologisk register i to afdelinger, en for love og andre retsfor- skrifter og en for administrative afgørelser, et register over vejledninger, som er opbygget efter publiceringstidspunkt, og et alfabetisk sagregister.

Redaktionen modtog næsten udelukkende sit materiale fra ministerierne samt den sønderjyske landsret, og den kunne her henvise til en skrivelse fra statsministeriet om at yde redaktionen af Retstidende den fornødne assi- stance. Efter at redaktionen i forlængelse af statsministeriets skrivelse havde henvendt sig til hvert enkelt ministerium med sine konkrete ønsker, forløb indsendelsen af materialet – bortset fra retsafgørelserne – ganske problem- løst, så at det eneste område, hvor redaktionen til stadighed måtte udfolde initiativ, var tilvejebringelsen af vejledninger til overgangslovgivningen.²⁹

Det i gruppen retsfor- skrifter publicerede materiale udvalgte på grundlag af Lov- og Ministerialtidende, men modtoges ofte som særtryk fra ved- kommende ministerium, så at redaktionen af Retstidende kunne foretage udvælgelsen uden at afvente offentliggørelsen i de nævnte tidender. I den periode, Retstidende udkom, offentliggjordes i alt 129 love, 52 anordninger, 181 bekendtgørelser, 95 cirkulærer og cirkulæreskrivelser samt et mindre antal kundgørelser, regulativer, m.m.

Eftersom indholdet af de enkelte love, bekendtgørelser m.m. er det samme i Retstidende og i Lov- og Ministerialtidende, hænger Retstidendes større brugsværdi på dette punkt alene sammen med dens sagregister, som har meget fyldige henvisninger, ikke blot til de enkelte retsfor- skrifter, men også til afsnit heraf.

Skrivelser og meddelelser

De administrative afgørelser og tilkendegivelser tilgik i reglen redaktionen fra de myndigheder, der havde udsendt dem. Retstidende offentliggjorde i alt

174 afgørelser og tilkendegivelser samt ti retsafgørelser. Langt den overvejende del af materialet betegnes som skrivelser og meddelelser, henholdsvis 54 og 117.

Skrivelserne sendtes i reglen fra en central myndighed til en eller flere lokale embedsmænd, f.eks. fra indenrigsministeriet til en eller flere af amtmændene eller fra skattedepartementet til dets tilforordnede for de sønderjyske landsdele; dog er der også eksempler på skrivelser fra amtmændene til politimestrene og fra administrator for de sønderjyske landsdele til amtmændene.

En skrivelse angik som regel en konkret sag, som af en lokal embedsmand var oversendt til en højere instans, fordi der kunne være tvivl om, hvorledes de bestemmelser, hvorefter sagen skulle afgøres, skulle forstås eller administreres. Netop i overgangstiden med dens overlapninger mellem dansk og tysk ret og mangel på præcedens var der et udtalt behov for sådanne administrative vejledninger i form af principafgørelser, og det var da også årsagen til, at de i ikke ringe grad offentliggjordes i Retstidende.

Meddelelserne er i modsætning til skrivelserne stilet til offentligheden og er i reglen tillige publiceret i Statstidende. Indholdet er typisk af praktisk art såsom underretning om, at der ved visse toldkamre er oprettet udsalg af stempelpapir og -mærker, eller at der er tilstået visse pengeinstitutter begunstigelser med hensyn til stempelafgift. En væsentlig del af meddelelserne udgøres af indenrigsministeriets underretninger om sammenlægning af de små kommuner fra tiden under tysk styre til de større danske sognekommuner.

Retsafgørelser

Inden for gruppen administrative afgørelser udgør retsafgørelserne en særlig kategori. Der offentliggjordes i alt ti retsafgørelser, alle hidrørende fra Søndre Landsret. Retstidendes redaktion havde i begyndelsen af juli 1920 gennem justitsministeriet anmodet såvel Søndre Landsret som de sønderjyske underretter om at indsende »afskrifter af judicielle afgørelser vedrørende den sønderjyske overgangsret, der skønnes at være af principiel art.« Først i november måned indløb der imidlertid et antal afskrifter af domme fra Søndre Landsret. Dette beskedne resultat fik Schlichtkrull til i begyndelsen af februar 1921 at indstille til statsministeriet, at der påny rettedes henvendelse til de sønderjyske domstole, idet det efter hans opfattelse var af betydning, at sønderjyske retsafgørelser i overgangstiden i videre udstrækning, end det ellers tilstræbtes med hensyn til domstolenes afgørelser, kom til offentlighedens kundskab. Med henblik herpå ønskede han også at udvide udvalget af offentliggjorte domme, så at »alle retsafgørelser, der var egnede

RETSTIDENDE

FOR

DE SØNDERJYSKE LANDSDELE

UDGIVET AF STATSMINISTERIET

VED HJESTERETSSAGFORER DR. JUR. N. COHN OG OVERRETSSAGFORER O. P. SCHLICHTKRULL

Nr. 1

23. Juni

1920

**Anordning om Danmarks Overtagelse af Administrationen
i de i Henhold til Fredstraktaten af 28. Juni 1919, Artikel 110,
Danmark tilfaldende Landsdele.**

Vi Christian den Tiende, af Guds Naade Konge til Danmark
og Island, de Venders og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken,
Lauenborg og Oldenburg,

Gøre vitterligt: Efter at Vi fra de allierede og associerede Hovedmagter, som har underskrevet Fredstraktaten i Versailles den 28de Juni 1919, har modtaget Meddelelse om den af disse Magter i Henhold til nævnte Traktats Artikel 110 fastsatte Grænselinie for den Danmark tilfaldende Del af Sønderjylland, og efter at Vi har ladet de paagældende Omraader besætte af de danske civile og militære Myndigheder, vil Vi herved have anordnet som følger:

De af Den internationale Kommission for Slesvig alene eller i Forbindelse med Administrator for de sønderjyske Landsdele udstedte Anordninger eller paa anden Maade truffne Bestemmelser, som ved denne Anordnings Udstedelse er gældende, forbliver indtil videre i Kraft i de ovennævnte Omraader.

Ministrene bemyndiges dog til hver for sit Forretningsomraade helt eller delvis at ophæve de nævnte Anordninger og Bestemmelser, naar det maatte skønnes ønskeligt.

Hvorefter alle vedkommende sig have at rette.

Givet paa Sorgenfri Slot, den 16de Juni 1920.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

(L. S.)

N. Neergaard.

til at yde en vejledning med hensyn til den sønderjyske overgangsret, altså ikke blot sådanne, der indeholdt en egentlig principiel afgørelse, hurtigst blev publiceret.« Dette synspunkt tiltrådtes af statsministeriet, som senere samme måned rettede en henvendelse til de sønderjyske domstole. Resultatet blev dog endnu mere beskedent, idet der kun indkom yderligere to retsafgørelser.³⁰

De offentliggjorte retsafgørelser omhandlede typisk tilfælde, hvor den ene part påberåbte sig tysk ret, eller hvor der i det hele kunne være tvivl om, hvorvidt tysk eller dansk ret skulle lægges til grund.

Vejledninger

Under henvisning til statsministeriets skrivelse af 26. juni 1920 henvendte redaktionen sig til en række ministerier samt i enkelte tilfælde til personer uden for ministerierne med anmodning om at udarbejde vejledninger til love eller retsområder. Ikke alle anmodninger blev dog imødekommet. Således udarbejdede finansministeriet ikke den ønskede vejledning til lov om oprettelse af en lånekasse for de sønderjyske landsdele, og det lykkedes ikke redaktionen at få professor Poul Johs. Jørgensen til at skrive en vejledning til loven om de tyske embedsmænds retsstilling. I alt fremkom i Retstidende 20 sådanne vejledninger, hvoraf enkelte udsendtes som særtryk.³¹

Vejledningerne fremkom med enkelte undtagelser uden angivelse af forfatternavn. Grunden hertil var formentlig, at vejledningerne offentliggjordes på redaktionens ansvar, og at de deri udtrykte opfattelser ikke på nogen måde var bindende for de pågældende myndigheder; såfremt en ministeriel embedsmand stod som forfatter, ville det være vanskeligere at opretholde dette synspunkt. Det er således betegnende, at i de to tilfælde, hvor forfatternavn er angivet, drejede det sig ikke om ministerielle embedsmænd. På grundlag af korrespondance mellem redaktionen og de enkelte forfattere har det imidlertid været muligt at sætte forfatternavn på alle vejledningerne med undtagelse af to, hvilket ikke mindst af hensyn til vejledningernes anvendelsesmuligheder i forskningsøjemed er af værdi.³² Jfr. bilag s. 89f.

Vejledningerne henvendte sig både til den sønderjyske befolkning og til myndighederne i Sønderjylland. Det var derfor et krav til forfatterne, at den sproglige form var lettilgængelig, og at de behandlede spørgsmål samtidig var udvalgt således, at de kunne være af interesse for de lokale myndigheder. Med henblik herpå var der et snævert samarbejde mellem Retstidendes redaktion og den enkelte forfatter. Som hovedregel behandlede den enkelte overgangslov i en selvstændig vejledning; men det forekom dog også, at et helt lovkompleks samledes i en vejledning, f.eks. amtsassessor Bangs redegørelse

for forsørgelseslovgivningen.³³

Hensigten med at optage vejledningerne i Retstidende var at oplyse om den danske ret, som indførtes, og om retstilstanden i overgangstiden. Vejledningerne var derfor i hovedsagen opbygget over samme skabelon, idet det behandlede emne naturligvis i nogen grad bestemte, hvor tyngdepunktet lå. Bemærkningerne til loven om oprettelse af en udligningskasse indeholdt selvsagt kun en gennemgang af denne lov, eftersom institutionen var nyoprettet og ikke implicerede tyske love. Derimod bestod der på næringslovgivningens område betydelige forskelle mellem tysk og dansk ret, hvorfor en vejledning herom ikke blot måtte redegøre for de danske love, men også for overgangslovenes indhold og retstilstanden i overgangstiden.

Gennemgangen af den indførte danske ret kunne af hensyn til omfanget ikke blive fuldstændig. Som hovedregel fremhævedes de regler, som var af praktisk betydning for den sønderjyske befolkning, og som i øvrigt adskilte sig stærkest fra hidtil gældende ret i Sønderjylland. De pågældende bestemmelser væsentligste indhold gengaves i form af sammenhængende tekst, eventuelt med henvisning til tekstudgaver el. lign.; hvor kendskabet til selve ordlyden af de danske lovbestemmelser ansås for at være af betydning, gengaves bestemmelserne dog fuldstændigt.

I forklaringen af de specielle sønderjyske overgangsbestemmelser lagdes der vægt på en redegørelse for de hensyn, som lå til grund for de pågældende lovbestemmelser, og på en udredning af, i hvilket omfang de pågældende love ophævede hidtil gældende ret, idet dette oftest ikke fremgik udtrykkeligt af lovbestemmelserne.

Endelig gav vejledningerne i et vist omfang redegørelser for retstilstanden i overgangstiden, idet samspillet mellem tysk og dansk ret og de forskellige overgangslove indbyrdes kunne forudses at ville rejse en lang række problemer. Også her var det spørgsmål af umiddelbar praktisk betydning, som fortrinsvis behandledes.

Retstidendes udsendelse og udbredelse

Udsendelsen af Retstidende strakte sig over næsten to år. Det første nummer udsendtes den 23. juni 1920; den store mængde af love omkring genforeningen nødvendiggjorde udsendelsen af det næste nummer få dage senere og to numre i hver af de efterfølgende to måneder. Derefter udkom indtil udgangen af 1921 et nummer månedligt med undtagelse af månederne januar og september 1921. Det sidste nummer, som er dateret 31. dec. 1921, udsendtes først i maj 1922, dels fordi redaktionen afventede offentliggørelsen af love og bekendtgørelser m.m., som var stadfæstet i 1921, men som først fremkom i

Lovtidende i begyndelsen af 1922, dels fordi det sidste hefte skulle ledsages af et register for hele årgang 1921.³⁴

Medens der var betydelig interesse hos offentlige myndigheder såvel i som uden for Sønderjylland for at modtage Retstidende, som udsendtes til dem som frieksemplarer, var afsætningen i abonnement eller løssalg ikke tilfredsstillende. I august 1920 havde der kun tegnet sig i alt ca. 500 abonnenter, heraf noget under halvdelen betalende, hvorfor oplagstallet fra september indskrænkedes fra 2000 til 1200 eksemplarer. I november var antallet af abonnenter ganske vist steget til ca. 600, hvoraf 227 var betalende; men eftersom der kun solgtes ganske få eksemplarer i løssalg, blev oplagstallet atter skåret ned, denne gang til 900 eksemplarer.³⁵

Netop fordi hensigten med at udsende Retstidende ikke mindst var at give den sønderjyske befolkning en vejledning i overgangsretten og en bekvem adgang til de særligt for Sønderjylland udgivne retsforskrifter, var dette resultat skuffende. Fra første færd havde redaktionen søgt at henlede særlige gruppers opmærksomhed på Retstidende, idet den havde anmodet amtskontorerne om at videresende prøvehefter til »samtlige praktiserende sagførere i amtet og til større forretningsdrivende og andre, for hvem tidenden må antages at have interesse.« Da der ikke desto mindre sidst på sommeren ikke viste sig grundlag for at opretholde det høje oplagstal, henvendte redaktionen sig samtidig til den sønderjyske presse med anmodning om, at den ville medvirke til at udbrede kendskabet til Retstidende. Redaktionen tilbød bladene frieksemplarer af Retstidende og udtrykte samtidig ønske om, at de enkelte hefter blev anmeldt, og at det i anmeldelserne fremhævedes, hvor billigt abonnementet på Retstidende var. Desuden meddeltes det bladene, at eftertryk af Retstidende for fremtiden var tilladt, og at redaktionen gerne så, at denne tilladelse benyttedes til at aftrykke Retstidendes vejledninger med hensyn til de love, der havde mere almindelig interesse.³⁶

Det er muligt, at Retstidende ikke fik den forventede interesse, simpelthen fordi initiativtagerne havde fejlvurderet den sønderjyske befolknings behov for oplysning. Det er på den anden side også muligt, at et sådant behov faktisk eksisterede i betydeligt omfang, men at Retstidende blot ikke opfyldte det. Det er næppe muligt at føre noget bevis for, om disse eller andre forhold var årsag til den mangelfulde udbredelse. Men der gives dog et enkelt sted i kildematerialet en antydning af, at årsagen lå i Retstidendes form, idet netop vejledningerne, som først og fremmest var udarbejdet til oplysning og gavn for den sønderjyske befolkning, efter stiftamtmand V. Haarløvs oplysning var af mindre værdi i det praktiske liv.³⁷ Og her må det nok erindres, at selv om Retstidendes redaktion tilstræbte en alment tilgængelig form, var

vejledningerne dog udarbejdet af jurister og embedsmænd og i nogen grad også for jurister og embedsmænd, hvilket den sproglige form i de fleste af vejledningerne bærer præg af.

Den opmærksomhed, som Retstidende ikke fik i datiden, kunne den nok fortjene at få nu; thi den er et fortrinligt hjælpemiddel for den, som beskæftiger sig med Sønderjyllands historie i de første år efter genforeningen.

BILAG

Vejledninger til den sønderjyske lovgivning

Retstidende for de sønderjyske landsdele.

Årgang 1920

1. Oversigt over skatter og afgifter, der er indført i de sønderjyske landsdele i henhold til lov af 28. juni 1920 om skatteforhold i de sønderjyske landsdele.
2. Instruktion fra departementet for told- og forbrugsafgifter ang. toldforholdene m.v. i de sønderjyske landsdele.
3. Lov nr. 258 af 28. juni 1920 om indførelse af dansk personret, familieret og arveret i de sønderjyske landsdele, med noter og sagregister, ved professor dr. jur. Henry Ussing.
4. Bemærkninger om lov af 28. juni 1920 om dansk boliglovgivnings ikrafttræden i de sønderjyske landsdele (Af fuldmægtig i indenrigsministeriet E.S. Sand).
5. Bemærkninger om lov af 28. juni 1920 om en udligningskasse for de sønderjyske landsdele (Udarbejdet af Sønderjysk Valutaråd, forfatter ikke angivet).
6. Bemærkninger om lov af 28. juni 1920 for de sønderjyske landsdele ang. forsikring mod ulykkestilfælde (Af fuldmægtig i indenrigsministeriet J.A. Berner).
7. Bemærkninger ang. den danske næringslovgivnings indførelse i de sønderjyske landsdele (Af sekretær i handelsministeriet H. Jespersen).
8. Bemærkninger om indførelse i de sønderjyske landsdele af dansk lovgivning om sygeforsikring (Af sekretær i indenrigsministeriet E. Dreyer).
9. Bemærkninger om indførelse i de sønderjyske landsdele af dansk lovgivning om arbejdsløshedsforsikring (Af sekretær i indenrigsministeriet E. Dreyer).
10. Bemærkninger om indførelse i de sønderjyske landsdele af dansk lovgivning om bogføring og uretmæssig konkurrence (Af sekretær i handelsministeriet H. Jespersen).

Årgang 1921

11. Bemærkninger om indførelse af dansk automobillovgivning i de sønderjyske landsdele (Af sekretær i justitsministeriet I.A.P. Fischer).
12. Den danske sundhedslovgivnings udvidelse til de sønderjyske landsdele (Af fuldmægtig i justitsministeriet O.E.F.B. Bilfeld).
13. Lov af 15. april 1921 om oprævning af kommunale skatter i de sønderjyske landsdele for skatteåret 1921–22 med noter (Af fuldmægtig i indenrigsministeriet V. Topsøe).
14. Bemærkninger om lov nr. 272 af 28. juni 1920 om udvidelse til de sønderjyske landsdele af gyldigheden af lov om brandvæsenet i købstæderne med undtagelse af København af 21. marts 1873 (Af fuldmægtig i justitsministeriet Victor Hansen).
15. Bemærkninger om den i de sønderjyske landsdele indførte danske lovgivning om mål og vægt (Af sekretær i handelsministeriet H. Jespersen).
16. Forsørgelseslovgivningen i de sønderjyske landsdele, af amtsassessor C. Bang.
17. Fremstilling af regler om dansk indfødsret særligt med henblik på forsørgelsesretten (Af amtsassessor C. Bang).

18. Bemærkninger om dansk selskabs- og firmaret (Af sekretær i handelsministeriet H. Jespersen).
19. Bemærkninger om arbejdsanvisning i de sønderjyske landsdele (Af kontorchef i arbejdsdirektoratet A. Nielsen).
20. Bemærkninger om indførelse af dansk bank-, sparekasse- og børslovgivning (Af sekretær i handelsministeriet H. Jespersen).

KILDER OG LITTERATUR

Utrykte kilder

Rigsarkivet

Det midlertidige ministerium for sønderjyske anliggender (MFS)

Statsministeriet.

Justitsministeriet, I. kontor.

Retstidende for de sønderjyske landsdele (RT).

Partiet Venstres arkiv.

Martin Hammerichs privatarkiv.

Niels Neergårds privatarkiv.

Landsarkivet for de sønderjyske landsdele.

Vælgerforeningen for Nordslesvig.

H.P. Hanssens privatarkiv.

Trykte kilder

Lovtidende

Rigsdagstidende (RDT)

Retstidende for de sønderjyske landsdele 1920–21

Anm.: Eksemplarer findes på flere af de videnskabelige biblioteker og i det sønderjyske landsarkiv, medens det eksemplar, som findes i Retstidendes eget arkiv, ikke er fuldstændigt. Forhandlinger i rigsdagspartiernes sønderjyske udvalg 1919–20.

Ministermødeprotokol 1920–24. Udg. ved T. Kaarsted (Kbh. 1977).

Litteratur

Poul Andersen: Dansk forvaltningsret (Kbh. 1936).

O.A. Borum: Oversigt over den i de sønderjyske landsdele endnu gældende særlovgivning (Kbh. 1931).

P.A. Callø: »Rigsdagen og de sønderjyske landsdele 1918–49«, i K. Fabricius m.fl. (red.): Den danske rigsdag 1848–1949, bd. VI (Kbh. 1953).

N. Cohn: Oversigt over de vigtigste forskelligheder mellem den i Sønderjylland gældende og den danske privatret (Kbh. 1919).

K.F. Hammerich: »Overgangstiden i Sønderjylland. Indtryk fra det praktiske retsliv«, i Ugeskrift for retsvæsen, B 1923.

F. v. Jessen (red.): Håndbog i det slesvigske spørgsmåls historie 1900–37, bd. I–III (Kbh. 1938).

O.P. Schlichtkrull: »Beretning om oplysningskontorets virksomhed«, i Sønderjyske Årbøger, 1923.

NOTER OG HENVISNINGER

1. Oversigt over Krieger-udvalgets arbejdsopgaver, udarbejdet af M. Hammerich 27.12.1918, Hammerich pk. 32. – Krieger-udvalgets mødeprotokol, 6. og 7.2.1919, *ibid.* pk. 21. – Cohn: Oversigt . . .
2. MFS j. nr. 333.C/1919, 333.H/1919, 333.A/1920, 461.II/1920. – Vælgerforeningen pk. 36, sager vedr. retsudvalget.

3. MfS j. nr. 333.A/1919. – Vælgerforeningen pk. 36, sager vedr. retsudvalget.
4. Lov nr. 288 af 28.6.1920 indeholdende nogle bestemmelser vedr. lovgivningen og forvaltningen i de sønderjyske landsdele.
5. Lov nr. 123 af 1.6.1929 om ændringer i lov nr. 288 af 28.6.1920. – Borum: Oversigt ...
6. Midlertidig lov nr. 256 af 28.6.1920 om domstolenes og politimyndighedernes ordning m.m. i de sønderjyske landsdele. – K.F. Hammerich: »Overgangstiden ... « – Callø: »Rigsdagen ... «
7. Oversigt over Krieger-udvalgets arbejdsopgaver, jf. note 1. – Brev af 4.8.1919 fra Vælgerforeningens retsudvalg til MfS, MfS j. nr. 461.II/1920.
8. RDT 1925/26, A sp. 3805. – RDT 1926/27, A sp. 2385. – Lov nr. 191 af 14.7.1927. – Hanssen pk. 160, sager vedr. Sønder Landsret. – Venstres forhandlingsprotokol, 8.3.1927.
9. Skr. af 13.2.1920, justitsmin., 1. kt. j. nr. 1213/1920.
10. Grundloven af 1915, § 24. – Lov af 25.6.1870 om udgivelsen af en Lovtidende og en Ministerialtidende. – Jf. Andersen, p. 24ff.
11. Skr. af 4.8.1919 fra Vælgerforeningens retsudvalg til MfS, MfS j. nr. 461.II/1920.
12. Schlichtkrulls referat af 20.5.1920, Neergård pk. 101. – Kontinuationsreferat af 28.5.1920, RT pk. div. sager.
13. Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923.
14. Dansk Biografisk Leksikon.
15. Juridisk og statsvidenskabelig stat. – Schlichtkrull: »Beretning ... « – Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923.
16. Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923.
17. Kildehenvisning for dette og foregående afsnit: Schlichtkrulls referat af 20.5.1920, Neergård pk. 101.
18. Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923. – Skr. af 15.3.1920 fra grev Schack til MfS, MfS j. nr. 385/1920.
19. Skr. af 25.5.1920 fra Cohn til Hammerich, RT pk. div. sager.
20. Schlichtkrulls referat af 28.5.1920, statsmin. j. nr. 108/1923. – Skr. af 25.5.1920 fra Cohn til Hammerich, RT pk. div. sager. – Efter anmodning fra sønderjysk side udsendtes dog som fortryk af Rets Tidende i juli 1920 de på dette tidspunkt stadfæstede love vedr. Sønderjylland, selv om de endnu ikke var kundgjort i Lovtidende, jf. skr. af 3.7.1920 fra statsmin. til redaktionen af Lovtidende, statsmin. j. nr. 108/1923.
21. Cohns referat af 30.5.1920, statsmin. j. nr. 108/1923.
22. Schlichtkrulls kommentar tilføjet på Cohns referat.
23. Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923. – Ministermødeprotokol 1920–24. – Rigsdagspartiernes sønderjyske udvalg, sp. 1603.
24. Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, statsmin. j. nr. 108/1923.
25. Referat og korrespondance 7.–16.12.1920, statsmin. j. nr. 108/1923.
26. Referater og korrespondance 31.7.–23.12.1920, ibid.
27. Fm. Skjerbæks referat af 7.12.1920, ibid. – Skr. af 16.12.1920 fra Hammerich til dept. chef Petersen, ibid.
28. Skr. af 14.12.1920 fra Cohn til dept. chef Petersen, ibid.
29. Skr. af 26.6.1920 fra statsmin. til alle ministerier, RT pk. div. sager. – Skr. af 30.6.1920 fra RT til alle ministerier, RT brevkopibog.
30. Skr. af 2.7.1920 fra statsmin. til justitsmin., statsmin. j. nr. 108/1923. – Skr. af 17.7.1920 fra justitsmin. til de sønderjyske dommere, justitsmin., 1. kt. j. nr. 5159/1920. – Schlichtkrulls referat af 1.2.1921, statsmin. j. nr. 108/1923. – Skr. af 25.2.1921 fra statsmin. til de sønderjyske dommere, ibid.
31. Skr. af 9.7.1920 fra statsmin. til finansmin., statsmin. j. nr. 24/1920. – Skr. af 17.9.1920 fra RT til P.J. Jørgensen, RT brevkopibog.
32. Statsmin. j. nr. 108/1923.
33. Ibid.

34. Skr. af 14.11.1921, 30.11.1921 og 7.7.1922 fra statsmin. til Cohn og Schlichtkrull, *ibid.* – Skr. af 20.4.1922 fra statsmin. til justitssekr. ved Søndre Landsret Borgen, *ibid.*
35. Skr. af 30.6.1920 fra RT til alle ministerier, RT brevkopibog. – Skr. af 24.8.1920 fra Schlichtkrull til Cohn, *ibid.* – Skr. af 17.11.1920 fra Schlichtkrull til statsmin., *ibid.*
36. Skr. af 30.6.1920 fra RT til de sønderjyske amter, RT brevkopibog. – Skr. af 11.9.1920 fra RT til statsmin., *ibid.*
37. Fm. Skjerbæks referat af 7.12.1920, statsmin. j. nr. 108/1923.